

УДК 327.56

Лук'янова І. О.

студентка 4 курсу

Інституту міжнародних відносин КНУ ім. Шевченка

вул. Мельникова, 36, м. Київ, 04050, Україна

тел.: (095)8010123

e-mail: IrinaL16@yandex.ru

КОНФЛІКТ В ЄМЕНІ ЯК АРЕНА ПРОТИСТОЯННЯ МІЖ САУДІВСЬКОЮ АРАВІЄЮ ТА ІРАНОМ

У статті розглядаються історичні аспекти та причини переходу внутрішньополітичного конфлікту в Ємені в міжнародну площину. Визначено, що Ємен займає надзвичайно важливе стратегічне положення в регіоні. Окреслено позиції Саудівської Аравії та Ірану щодо Ємену. Розкрито причини створення арабської військової коаліції та проведення операції «Буря рішучості». Проаналізовано наслідки діяльності арабської коаліції. Наведено можливий прогноз розвитку подій.

Ключові слова: арабська військова коаліція, регіональне лідерство, терористичні структури, військова операція, внутрішньополітичний конфлікт, тероризм, баланс сил в регіоні, врегулювання конфлікту.

В сучасному розвитку країн Близького Сходу переплітаються політичні, етнічні, економічні проблеми, які залишаються не розв'язаними до даного часу. Потребує вирішення конфлікт в Ємені. Протягом останніх років в очах світового співтовариства Ємен розглядався в якості периферії Близького Сходу. І зараз саме ця країна стала ареною боротьби за регіональне лідерство в регіоні Перської затоки між Саудівською Аравією, яка позиціонувала себе як неформального лідера сунітського світу, регіонального лідера, а разом з цим і як гаранта стабільності в Ємені, та Іраном, який поступово починає виходити з режиму міжнародної ізоляції. Від вирішення конфлікту в Ємені багато в чому залежить в цілому ситуація на Близькому Сході.

Питання, присвячені аналізу проблем на Близькому Сході, розглядаються в публікаціях таких науковців, як Левіна З. І. [7], Орехова Т. [8], Погорська І. [9]. Дослідження проблем, пов'язаних з врегулюванням конфлікту безпосередньо в Ємені, дістали висвітлення в публікаціях Ба Алави М. М. [1], Дергачева В. [4] Єфимова В. [5], Christopher Snyder, Lewis A. У зазначених публікаціях розглядаються питання, пов'язані з геополітичним протистоянням на Близькому Сході, аналізом дій арабської військової коаліції щодо Ємену та розглядом Ємену як центру боротьби між різними країнами.

Незважаючи на значний перелік публікацій, питання, пов'язані з вивченням причин, розглядом позицій різних сторін та окресленням шляхів вирішення конфлікту в Ємені, і надалі залишаються актуальними.

Метою даного дослідження є аналіз причин переходу внутрішньополітичного конфлікту в Ємені в міжнародну площину, окреслення позицій

Саудівської Аравії та Ірану щодо Ємену та визначення можливого розвитку подій.

Проголошення Саудівською Аравією початку військової операції «Буря рішучості» в березні 2015 року за участі країн Аравійської коаліції є свідченням остаточного переходу внутрішньополітичного конфлікту в Ємені в міжнародну площину. Протягом останніх років в очах світового співтовариства Ємен розглядався в якості периферії Близького Сходу. І зараз саме ця країна стала ареною боротьби за регіональне лідерство в регіоні Перської затоки між Саудівською Аравією, яка позиціонувала себе як неформальний лідер сунітського світу, регіональний лідер, а разом з цим і як гарант стабільності в Ємені, та Іраном, який поступово починає виходити з режиму міжнародної ізоляції.

Ємен є відсталою і бідною країною. Економіка країни перебуває в важкому стані. Основним джерелом доходів Ємена є нафта. Вона дає 96 % надходжень від експорту. Офіційно визнаний рівень безробіття становить 35 %. За індексом людського розвитку Ємен займав 133 місце в списку зі 169 країн світу [13]. Ємен, на відміну від своїх аравійських сусідів, не має великих покладів нафти, але займає надзвичайно важливе стратегічне положення, оскільки саме йому належить контроль за Баб-Ель-Мандебською протокою, через яку щодня відбувається перевезення близько 3,4 млн барелів нафти, та прилеглою акваторією Індійського океану та Червоного моря. За даними Міністерства енергетики США, Баб-Ель-Мандебська протока, яка з'єднує Червоне та Аравійське моря, займає третє місце в світі серед стратегічних проток, які забезпечують транзит нафти, після Ормузької та Малакської проток [4]. Важливим в конфлікті в Ємені є релігійний аспект, який набуває особливої гостроти у зв'язку з захопленням столиці та ключових регіонів країни хуситами-зейдитами, які належать до шиїтської гілки ісламу. З цим не бажає миритися Саудівська Аравія, яка прагне повернути до влади «легітимного» президента-суніта Хаді та не допустити створення ще одного осередку шиїзму на своїх кордонах, який до того ж буде націлений на тісне співробітництво з головним суперником королівства за лідерство в регіоні — Іраном. Отже виникла парадоксальна ситуація, коли питання розстановки сил в регіоні Перської затоки та майбутнього місця в ньому найвпливовіших країн Близького Сходу вирішується в одній з найбідніших країн цього регіону.

Позиція Саудівської Аравії та Ірану в Ємені

1) Суть внутрішньополітичного конфлікту в Ємені, який зараз набув вигляду громадянської війни, полягає в боротьбі за владу між легітимними сунітськими силами на чолі з президентом Хаді, які підтримуються Саудівською Аравією, та хуситами — воєнізованим угрупованням зейдитів «Ансар Аллах» на чолі з Абдель Маліком аль-Хусі, які отримують логістичну підтримку Ірану. Сепаратистський рух на півдні і бунтівливі хусити на півночі є найбільш серйозними політичними проблемами, які стоять перед Єменом [1, с. 138]. Після революційної Арабської весни 2011 р. тодішній президент Ємену Алі Абдалла Салех (правив з 1990 р.) був змуше-

ний подати у відставку, після чого до влади прийшов Абд-Раббу Мансуру Хаді. Однак подолати політичну кризу в країні не вдалося, що вилилося в масові акції протесту хуситів в серпні 2014 р. Вимоги хуситів полягають в наданні їм рівних прав з сунітами та участі в управлінні державою. До того ж вони заявили про готовність надати автономію Південному Ємену і наполягають на неприпустимості втручання Саудівської Аравії у внутрішні справи країни. Хуситів також підтримує колишній президент Ємену Салех, якому вдалося зберегти свій вплив в армійських структурах країни, в результаті чого хусити змогли доволі легко здобути контроль над ключовими містами. Незважаючи на те, що цілі союзників-хуситів (прагнуть встановити в Ємені державну систему за іранським зразком з центральною роллю духовенства як верховного арбітра) та колишнього президента Салеха (має наміром прихід до влади свого сина Ахмета) не співпадають, наявність спільного ворога у вигляді «аравійської коаліції» на чолі з КСА дає змогу говорити про можливість існування такого союзу ще протягом деякого часу [12].

2) Саудівська Аравія, протяжність кордонів якої з Єменом складає 1770 км, розглядає конфлікт в останньому як, по-перше, загрозу власній національній безпеці, по-друге, в контексті протистояння з іншим потужним гравцем регіону — Іраном. Ємен є найслабшою безпековою ланкою в регіоні Перської затоки і найменш стабільним сусідом Саудівської Аравії, який, на думку останньої, є легкою здобиччю Ірану поряд з вже підконтрольними йому Сирією, Іраком та Ліванським рухом «Хезбола» [5]. Хусити є представниками шіїтської гілки ісламу, і тому встановлення їхнього контролю над країною для Саудівської Аравії означає виникнення на її південних кордонах потужної проіранської сили, що в майбутньому може викликати питання про перегляд ролі лідера в регіоні Перської затоки. Враховуючи той факт, що нафтоносна Східна провінція КСА переважно населена шіїтами, небезпека для королівства полягає в можливості виникнення сепаратистського руху в самій Аравії, що може стати катализатором дезінтеграційних процесів в останній. До того ж відбулася активізація терористичної «Аль-Каїди на Аравійському півострові», якій належить контроль над деякими зі східних провінцій Ємену та рух якої на північ загрожує КСА. В проведенні військової операції Саудівська Аравія спирається на допомогу США, які надають дані авіаційної та космічної розвідки і необхідне обладнання [2].

3) Реакція Ірану на проведення операції була різко негативною який як центр шіїтського світу є противником такого ж центру сунітського світу Саудівської Аравії за лідерство в регіоні. Проти агресивної політики КСА також виступили Сирія, ліванський рух «Хезболла», Ірак та ОВП. Метою Ірану є створення шіїтської дуги до Лівану через Ірак та Сирію, включно з територіями Бахрейну, Ємену та Східної провінції КСА. Посилення позиції хуситів в Ємені означає зміну балансу сил в країні та на Аравійському півострові, що фактично відкриває двері для Ірану як великого гравця в регіоні, в якому раніше виключне домінування належало КСА. Тегеран зацікавлений в перемозі хуситів та встановленні в Ємені

дружнього режиму, адже володіння Єменом дає контроль над Аденською затокою, виходом до Червоного та Аравійського морів, та найголовніше, над Баб-ель-Мандебською протокою, судохідною артерією, через яку відбувається транспортування саудівської нафти [10]. Встановивши контроль над Єменом, Іран може досягти своєї загальної мети регіональної гегемонії та спеціальної мети — контролю над Червоним морем. До того ж, якщо Ірану вдасться домогтися зняття санкцій у відповідь на відмову від ядерної програми та нормалізувати відносини з США, його шанси посунути Саудівську Аравію на другий план значно зростають.

Як і Саудівська Аравія та інші сунітські країни, Єгипет побоюється зростання впливу Ірану та прагне перешкодити останньому в досягненні своїх експансіоністських цілей [11].

Показовим є той факт, що «Аравійська коаліція», яку вже охрестили «близькосхідним НАТО», отримала підтримку Пакистану та Ізраїля. Але якщо Пакистан вже давно знаходиться в залежності від КСА, то позиція Ізраїлю, бомбардувальники-винищувачі якого згідно з заявою генерального секретаря єменської партії «Аль-Хак» спільно з ВПС КСА брали участь в нальотах на Ємен, на перший погляд може здатися парадоксальною. Адже якщо це дійсно так, то це є першим випадком участі ізраїльтян в спільній з арабами військовій операції. Але все стає зрозумілим, якщо задуматися, з якою довгостроковою метою було створено коаліцію. Цією метою є протидія Ірану, в якому Ізраїль традиційно вбачає головну загрозу свого існування.

Причини створення арабської військової коаліції та операція «Буря рішучості»

Стрімке захоплення хуситами стратегічних міст Сани, Хадейди, Таїзу, Атаки, внаслідок чого ними було встановлено контроль над більшою частиною Ємену, зробило виклик розстановці сил в регіоні Перської затоки, в якому Саудівська Аравія традиційно вважається лідером. Напередодні початку боїв за порт Аден легітимний президент Хаді звернувся по допомогу до Ради Безпеки, ЛАГ та РСДПЗ, на що одразу ж відгукнулися Саудівська Аравія, яка, за підтримки авіації Бахрейну, Катару, Кувейта та ОАЕ в ніч на 26 березня почала операцію «Буря рішучості», спрямовану на ліквідацію з повітря угруповань хуситів, їх таборів, техніки та інфраструктури в Ємені. «Аравійську коаліцію», яка проголосила метою повернення до влади законного президента Хаді, також підтримали Єгипет (нестабільність постачання нафти через Баб-ель-Мандебську протоку ставить під ризик ефективне функціонування Суецького каналу), Йорданія, Марокко, Туреччина (прагне усунути шіїтський режим Асада в Сирії) та Судан. В результаті в рекордні терміни було сформовано коаліцію з 10 країн, до якої з країн Перської затоки не увійшов лише Оман. До цих пір арабські країни брали участь у спільних коаліціях тільки разом з силами міжнародної коаліції під час війни в Перській затоці проти Іраку в 1991 р., операції зі скинення режиму Хусейна в 2003 р. та кампанії проти ІДІЛ в Сирії та Іраку в 2014–2015 рр.

Незважаючи на значний вплив релігійного фактора на конфлікт у Ємені (протистояння хуситів-зейдитів та сунітів), його причини носять скоріше соціальний характер, що відбувається на тлі загострення відносин між сунітськими країнами та Іраном. І хоча офіційною метою арабської коаліції було проголошено боротьбу з тероризмом в Сирії, Іраку, Лівії та Ємені, однак існує думка, що справжньою метою коаліції є не Ємен, а Іран. Ємен же став ареною боротьби за регіональне лідерство між КСА та Іраном. Американський професор соціології Антоні Обершелл вважає, що небезпечне положення Ємену визначається конфліктуючими особами, а також лояльністю, політичною і родовою, де спалахували сутички між центром і периферією, а також між північною і південною частинами країни [14].

Слід зазначити, що початок проведення операції «Буря рішучості» саме наприкінці березня 2015 року, а не у вересні 2014 року, коли хусити зайняли столицю або у січні, коли президент Хаді оголосив про відставку, багато в чому пояснюється приуроченням її до переговорів в Лозанні з приводу ядерної програми Ірану. Більшість політологів схиляється до думки, що таким чином головна країна коаліції Саудівська Аравія прагне завадити нормалізації відносин США з Іраном [6], тому що це може загрожувати їй втратою статусу головного союзника та опори США в регіоні.

За даними Міністерства оборони Саудівської Аравії, внаслідок проведення повітряної операції коаліції вдалося знищити 80 % складів зброї хуситів, включаючи важку зброю та балістичні ракети [3]. Продовжується морська блокада Ємена з метою недопущення постачання зброї хуситам, що також ускладнюється тим, що оскільки Ємен імпортує понад 90 % продовольчих товарів, зараз він фактично стоїть на порозі продовольчої кризи. Хоча наразі існують підстави говорити про перемогу «аравійської коаліції» в Ємені, це твердження може видатися передчасним через неготовність хуситів вступати в діалог з коаліцією.

Прогноз розвитку подій

На нашу думку, є наступні варіанти розвитку подій:

1) якщо перемогу здобуде «аравійська коаліція», до влади в Ємені повернеться Хаді, що буде означати зміцнення позицій Саудівської Аравії в регіоні як країни, яка здатна стати об'єднаним центром та дати відсіч будь-яким спробам змінити баланс сил в регіоні; водночас, якщо не вдасться швидко заповнити вакуум влади, ослаблення хуситів може призвести до активізації терористів, адже саме хусити активно протидіяли «Аль-Каїді» та Ісламській державі;

2) конфлікт може вступити в затяжну фазу та на певний час стати прихованим. Іран на чолі з новим президентом, який остаточно вирішив вийти зі стану міжнародної ізоляції, може не погодитися так просто відмовитися від своїх амбіцій створити «шиїтську дугу» та стати новим лідером регіону. В умовах, коли всі країни регіону об'єднуються проти спільної загрози в уособленні ІДІЛ, Іран, який вже надає активну підтримку в боротьбі з нею Іраку та Сирії, може стати потужною силою для її знищення, що

розуміють в США, які роблять показові кроки в напрямку нормалізації відносин з Іраном;

3) досягнення компромісу між центральною владою та хуситами шляхом надання останнім автономії. Доволі складно припустити, що Саудівська Аравія зможе погодитися з цим, адже виникнення на її кордонах шиїтської автономії стане напряму загрожувати виникненням в самому КСА сепаратистського руху в нафтоносній Східній провінції з переважаючим шиїтським населенням. Іран таке вирішення ситуації задовольнило б більше, адже таким чином в Ємені могло б виникнути впливове проіранське утворення на зразок ліванської «Хезболли». До того ж не слід забувати про фактор ІДІЛ. Поки що Ісламська держава грала не на саудівському полі, а проти опонентів КСА, але в майбутньому саме Саудівська Аравія може стати наступним пунктом експансії терористичного утворення, і тоді останній доведеться йти на компроміс з Іраном;

4) розпад Ємену на північну та південну частину (як до 1990 р.), що може спричинити прямий конфлікт між КСА та Іраном та посилити хаос в Близькосхідному регіоні.

Щоб не допустити воєнного вирішення конфлікту, яке матиме наслідком значну кількість жертв, насамперед серед мирного населення, необхідно розпочати мирний діалог між воюючими сторонами. При цьому повинні бути враховані інтереси всіх єменців, які представляють різні сторони конфлікту. Координуюча роль в цьому процесі повинна належати ООН. Зовнішня політика, яка базується на зовнішніх інтервенціях, не повинна стати домінуючою у країнах Близького Сходу. Регіональним державам доведеться розбиратися між собою самостійно. Необхідно розпочати переговори між різними фракціями, запропонувати створення уряду національної єдності. Можливо, країнам Близького Сходу необхідно в подальшому розробити систему колективної безпеки, яка буде захищати законні інтереси всіх залучених сторін. Без готовності співпрацювати в напрямку вироблення та реалізації реальних життєздатних домовленостей сторонами Єменського конфлікту подальший розвиток даної ситуації може привести до посилення загроз глобального тероризму, що в свою чергу негативно впливатиме на міжнародну безпеку.

Таким чином, майбутнє Ємену ще ніколи не мало такого значення для вироблення конфігурації сил в Близькосхідному регіоні як зараз. Сьогодні Ємен знаходиться в стані глибокої внутрішньополітичної кризи, одним з наслідків чого, окрім фактичної громадянської війни між центральним урядом та хуситським рухом, стало проникнення сюди різного роду радикальних ідей та терористичних структур на зразок АКАП. Одна з найбільш важливих держав Аравійського півострова, яка не має великих нафтових ресурсів, але яка займає стратегічне положення на березі Баб-ель-Мандебської протоки, стала полем зіткнення інтересів таких «китів» регіону, як Саудівська Аравія та Іран, які на «шахівниці» Близького Сходу ведуть власну гру за лідерство в регіон. Деякі дослідники вже назвали конфлікт в Ємені проксі-війною між цими обома країнами. Для Саудівської Аравії важливим є збереження лідерства в Близькосхідному регіоні, на яке по-

чинає зазіхати Іран, зовнішньополітичні амбіції країни сягають далеко за межі просто виходу з режиму міжнародних санкцій і спрямовані на досягнення стратегічної мети — утворення «шиїтської дуги» — Іран — Ліван — Ірак — Сирія, включаючи Бахрейн, Ємен і в майбутньому Східну провінцію КСА. Водночас метою Ер-Ріяду є не тільки перешкодження «шиїтському Відродженню». Після досить обмежених успіхів КСА в Сирії та Іраку позиції сунітів як лідера всього мусульманського світу опинились під великим питанням. Існувала реальна загроза переростання руху хуситів в єменьську «Хезболлу» в зоні, яка безпосередньо межує з країнами Перської затоки, що означало б ризик опинитися в шиїтському кільці впливу. Тому КСА зробило ставку на «маленьку переможну війну», яка б стала підтвердженням здатності королівства вирішувати складні військово-політичні завдання.

В контексті протистояння з Іраном задля недопущення встановлення над Єменом контролю проіранськи налаштованих хуситів Саудівська Аравія ініціювала створення «Аравійської коаліції» та провела успішну операцію «Буря рішучості», яка отримує своє продовження в операції «Відродження надії». Водночас не потрібно забувати, що в Ірану все ще існує шанс розіграти свій гамбіт на Близькосхідній шахівниці.

Список використаної літератури

1. Ба Алави М. М. После Йеменской революции: разделение страны или федеративное государство? / Алави М. М. Ба // Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Філософія. Соціологія. Політологія. — 2014. — Т. 22, вип. 24(2). — С. 137–141.
2. «Буря рішучості» над Йеменом [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://m.lenta.ru/articles/2015/03/26/yemen>
3. В Йемене завершена военная операция «Буря рішучості» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zn.ua/WORLD/v-yemene-zavershena-voennaya-operaciya-burya-reshimosti-173770_.html
4. Дергачев В. Йемен. Геополитическое противостояние [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.dergachev.ru/geop_events/240311.html.
5. Ефимов В. Йемен в фокусе борьбы между США, Саудовской Аравией и Ираном [Електронний ресурс] // Современный Иран. — № 37. — Режим доступу: <http://siran.ru/data/si37.pdf>
6. Йемен — война Саудовской Аравии против Ирана East [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://geo-politica.info/yemen---voyna-saudovskoy-aravii-protiv-irana.html/>
7. Левин З. И. Феномен «арабской весны» // Страны Востока в контексте современных мировых процессов: социально-политические, экономические, этноконфессиональные и социокультурные проблемы. — М.: ИВ РАН, Центр стратегической конъюнктуры, 2013. — С. 25–31
8. Орехова Т. І. Формування інтеграційних пріоритетів арабських країн Близького Сходу в умовах трансформації глобального світоустрою / Т. Орехова, М. Аль // Міжнародна економічна політика. — 2010. — Вип. 1–2. — С. 41–75.
9. Погорська І. І. «Аравійський вектор» сучасної зовнішньої політики США: глобальні підвалини і регіональні особливості / І. І. Погорська, Д. М. Лакішик // Проблеми міжнародних відносин. — 2014. — Вип. 8. — С. 177–195.
10. «Решительный шторм» над Йеменом [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://globalconflict.ru/analytics/98929-reshitelnyj-shtorm-nad-jemenom>
11. Snyder Ch. Saudi Arabia's big gamble in Yemen [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.foxnews.com/world/2015/04/01/saudi-arabia-big-gamble-in-yemen>
12. How the Yemen conflict risks new chaos in the Middle East [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.washingtonpost.com/world/middle_east/how-the-yemen-conflict-risks-

new-chaos-in-the-middle-east/2015/03/27/1c4e7b5c-d417-11e4-8b1e-274d670aa9c9_story.html

13. Human Development Report 2010. Statistical Annex. — Table 1.UNDP. — N. Y., 2010. — P. 145.
14. Lewis A. Federalism as Peace-Building: Searching for Solutions to the Conflict in Yemen [Електронний ресурс] / A. Lewis. — Режим доступу : <http://www.e-ir.info/2014/03/05/federalism-as-peace-buildingsearching-for-solutions-to-the-conflict-in-yemen/>

Стаття надійшла до редакції 01.09.2015

Лукьянова И. А.

Институт международных отношений КНУ им. Шевченко
ул. Мельникова, 36, г. Киев, 04050, Украина

КОНФЛИКТ В ЙЕМЕНЕ КАК АРЕНА ПРОТИВОСТОЯНИЯ МЕЖДУ САУДОВСКОЙ АРАВИЕЙ И ИРАНОМ

Резюме

В статье рассматриваются исторические аспекты и причины перехода внутри-политического конфликта в Йемене в международную плоскость. Определено, что Йемен занимает чрезвычайно важное стратегическое положение в регионе. Очерчены позиции Саудовской Аравии и Ирана в отношении Йемена. Раскрыты причины создания арабской военной коалиции и проведения операции «Буря решимости». Проанализированы последствия деятельности арабской коалиции. Приведен возможный прогноз развития событий.

Ключевые слова: арабская военная коалиция, региональное лидерство, террористические структуры, военная операция, внутривосточный конфликт, терроризм, баланс сил в регионе, урегулирование конфликта.

Lukianova I. O.

Institute of International Relations, Kiev National University
Melnikova str., 36, Kiev, 04050, Ukraine

THE CONFLICT IN YEMEN AS THE ARENA FOR CONFRONTATION BETWEEN SAUDI ARABIA AND IRAN

Summary

The article discusses the historical aspects and causes of the transition of the political conflict in Yemen on the international plane. Yemen is considered to be the country having an extremely important strategic position in the region. The positions of Saudi Arabia and Iran in relation to Yemen are outlined. The reasons for establishing Arab military coalition and conducting the operation «Decisive Storm» are revealed. The consequences of the Arab coalition's activity are analyzed. The possible forecast of the pace of developments is given.

Key words: Arab military coalition, regional leadership, terrorist organizations, military operation, internal political conflict, terrorism, the balance of power in the region, the settlement of the conflict/